

פנינה לשבת וישלח תשע"ח

בפנימיות הפרשה (הרב אברהם מרדכי גוטליב שליט"א)

יעקב שולח מלאכים לעשו אחיו. לפני שנכנסים לפרטים, צריך להבין קודם כל בכללות את הדברים מבחינה פנימית. הנה יעקב הוא בחינת הנשמה שבאדם, ועשו הוא הגוף דטומאה שבאדם. יעקב הוא נקודת הקדושה שבאדם שמאופיינת בעניין אהבת הזולת, בעניין אהבת ה'. ואילו עשו הוא הגוף, הרצון לקבל של האדם, הנקודה האגואיסטית שבאדם, היצרים התאוות וכו'.

אם כן אנו רואים שיש כאן מגע בין יעקב לעשו, בין הנשמה לגוף. "וישלח יעקב מלאכים", יעקב שולח מלאכים בכדי להתפייס עם עשו אחיו, חז"ל אומרים שהוא התכוון לשלושה דברים: לדורון, הוא סידר מתנה, ותפילה ומלחמה. שלושת ההכנות האלו הוא עשה. ולמעשה שלושת ההכנות האלו האדם צריך לעשות בקשר לעשו שבתוכו, דהיינו בקשר לרצל"ק שלו. מצד אחד צריך להתכוון למלחמה, והאדם צריך להלחם עם הרצון לקבל שלו, עם היצרים שבו, עם התאוות שלו, הוא לא צריך לזרום איתם, הוא לא צריך ללכת שולל אחריהם. הוא ודאי לא צריך להסכים לכל תביעה שהגוף שלו תובע. ובעצם כל קיום התורה והמצוות באים, בכדי לחנך את האדם להלחם עם האהבה העצמית שלו, זוהי כל המלחמה. כי היצרים והתאוות שלנו, עליהם נאמר "עבדא בהפקרא ניחא ליה", היו רוצים שיהיה הכול הפקר גמור, שיוכלו לעשות מה שרוצים, ואנחנו לא צריכים לתת להם, צריכים להלחם בזה.

מצד שני צריכה להיות תפילה, אדם צריך להתפלל לה' שיעזור לו שיוכל להצליח במלחמה שלו עם היצר הרע. מצד שלישי צריך להיות גם דורון היינו מתנה. דיש לפעמים שהאדם צריך להפריש מתנה לרצל"ק. והעניין הזה ידוע ומפורסם בחכמת הקבלה, שצריכים תמיד להפריש חלק מהקדושה לס"א. זה עניין של שעיר לעזאזל ביוה"כ, עניין של מים אחרונים, עניין של שערה של עגל ששמים בתפילין, כל הדברים האלו נתקנו בכדי לסמל שהאדם צריך להפריש איזו מתנה, איזו הארה מתוכו, מהקדושה שבו, לצורך קיום הס"א. זהו שיעקב אבינו שולח מתנות לעשו אחיו. המתנות הללו בפשטות, כפי שאנו יודעים, בשביל שעשו לא יתרגז עליו, לא ירצה לנקום בו. בכדי שיוכלו להסתדר ביניהם, כך גם ברוחניות, באופן כללי האדם צריך ללכת במלחמה חזיתית מול הרצל"ק שלו, ולא להסכים לתביעות של היצרים והתאוות שלו, אבל לפעמים צריך להפריש גם איזה תענוג, כפי שאומרים בגשמיות - צריכים לזרוק עצם לכלב. בכדי שלא יזיק, בכדי שלא ינבח, בכדי שלא יפריע. כך גם ברוחניות, לפעמים צריך להמשיך איזו הארה לרצל"ק שבאדם, בכדי שיהיה רגוע ולא יפריע.

ומתי אפשר לעשות זאת ומתי לא לעשות זאת, הרי האדם תמיד יכול לומר שהוא יפריש תענוג לס"א שבו, ואז הוא יפרוץ את כל הגדרים שבתורה ח"ו. אלא ודאי שבכללות, האדם צריך להלחם. אולם יש לפעמים שהאדם רוצה לקבל על עצמו עול מלכות שמים, והוא לא יכול בשום אופן, ע"כ לפעמים טוב לספק איזשהו תענוג חיצוני לגוף, בכדי שזה יהווה כמין פיתיון לקבלת עול מלכות שמים, מאשר לא להפריש את התענוג הזה, ואז לא יוכל להתגבר ולקבל על עצמו עול מלכות שמים.

ענין זה מעוגן בדברי חז"ל, חז"ל אומרים על הפסוק שמע ישראל, שמע - בכל לשון שאתה שומע. בפשטות ההלכה הזאת אומרת - שאם אדם מבין רק אנגלית, אז הוא יכול לומר שמע ישראל באנגלית, בכדי שהוא יבין את המסר, את התוכן של עניין קריאת שמע. אבל מבחינה פנימית שמעתי ממנו"ר הקדוש, שחז"ל מתכוונים לומר כך: "שמע - בכל לשון שאתה שומע", הכוונה, אם אתה יכול לקבל עול מלכות שמים בדרך של נתינה של חסד, של אהבת ה', אהבת הזולת, לא בדרך של רצון לקבל, אז טוב. אבל אם האדם רואה שהוא נמצא במלחמה גדולה, והגוף לא מרשה לו בשום אופן לקבל עול מלכות שמים בבחינת לשם שמים, ותיכף הוא ח"ו יכול ליפול, אז הוא צריך למצוא איזה תענוג שיכול לתת מתנה לרצל"ק שלו, בכדי שיתרצה לקבל על עצמו עול מלכות שמים. ז"א אם זה לא הולך בשפה אמיתית של אהבת הזולת, אז זה ילך בשפה של אהבה עצמית. לכן צריך להפריש איזשהו תענוג, איזושהי הארה לס"א. זה הפירוש שיעקב אבינו שלח מתנות לעשו.

נתבונן בפסוקים באופן פרטי: "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, ארצה שעיר שדה אדום". מלאכים הם כוחות הנפש, יעקב שולח את כוחות הנפש שלו אל עשו אחיו, כי היצר הטוב ויצר הרע נחשבים לאחים, כמ"ש: "הלא אנשים אחים אנחנו", כי הם נמצאים באותו הגוף, ויש להם מכנה משותף.

"ארצה שעיר" - לארץ שעיר. יעקב נבחן לאיש חלק בלי שעירות. ועשו, כולו אדמוני כאדרת שער, כולו מלא שעירות, ולכן מקום המושב שלו נקרא הר שעיר. על מה מרמזות השערות ברוחניות? שמעתי ממורי ורבי הקדוש זצ"ל, ששערות מרמזות על סערה, כמו ים סוער, כי ס' ושין מתחלפות. זה מיוחס דווקא לעשו, מכיוון שעשו הוא בחינת הרצל"ק שבאדם, והוא תמיד סוער. אנחנו רואים שאדם שיש לו תאוה, איזה יצר, איזה חסרון לספק את עצמו, הוא תמיד סוער, הוא תמיד מרוגז. תמיד נמצא ביסורים, עד שלא יוכל לספק לעצמו את התאוה הזאת, וגם אחרי שמספק את התאוה איננו מרגיש שלימות, לכן נקראת בחינתו של עשו "הר שעיר".

"שדה אדום", המושג אדום נגזר מהצבע האדום שכתוב גם בפרשת תולדות "כולו אדמוני", וכן כתוב "הבה לי מן האדום אדום הזה". הצבע האדום מורה על כלי קבלה שבאדם, על הרצונות שלו לקבל. כאשר מדברים מבחינה חיצונית, אזי האדם רוצה לקבל את כל התענוגות של העוה"ז. כאשר מדברים מבחינה פנימית, אז האדם רוצה לקבל את אור ה' המלוכש בתורה. תלוי באיזה מדרגה האדם נמצא, אם האדם עדיין מגושם, אז הוא רוצה לקבל תענוגות העוה"ז. אם האדם פחות מגושם, ויש לו זכיה להיאחז בתורה, אז הוא רוצה את המאור שבתורה לקבל. הכלל הוא שלעולם הרצל"ק של האדם רוצה לקבל כל מה שאפשר להתענג איתו. ברמה הגבוהה המושג של אדום, אדמוני, מתבאר דווקא על אור התורה. גם בדוד המלך כתוב "אדמוני עם יפה עיניים", ובעשו גם כתוב "כולו אדמוני כאדרת שער".

מבחינתנו, אדם שרוצה לקבל תענוגים של העוה"ז אנו מבינים שזה נמוך, אבל אדם שרוצה את התענוגות של התורה, מה יכול להיות רע בזה? ובכל זאת צריכים לדעת, שכל מה שאדם רוצה בשביל עצמו הוא פסול, גם אם האדם רוצה את התענוגות של התורה, אבל בשביל עצמו, זה פסול. כי האדם צריך להגיע למצב של אהבת ה', שכל מה שהוא עושה, הוא עושה מטעם אהבת ה' ולא מטעם אהבת עצמו. אם כן המושג "שדה אדום", מקום מושבו של עשו בא להראות את האפיון שלו, האפיון האדום, אדום מסמן סכנה בכל מקום, כי הרצל"ק של האדם הוא מסוכן מאוד, הוא יכול לגרור אותו לתהומות.

יש להתבונן גם שהמושג אדום, הוא כולל בתוכו גם את המילה 'מאוד' בהיפוך אותיות, וגם את המילה 'אדם'. כי באמת מהותו של האדם היא הרצל"ק הנאה ותענוג, זה מה שמפריד בינו לבין הבורא. לכן אדום ואדם הם אותה משמעות, כי התשתית של האדם בנויה על הבחינה של הרצל"ק הזה שנקרא אדום. ולכן גם נקרא זה - מאוד, כפי שאומר הפסוק: "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", תאהב את ה' בכל עצמותך, תקריב את הרצון החזק ביותר שבך. ושוב זה מרמז על עצמות האדם, שהוא הרצון לקבל.

יעקב מצווה את המלאכים: "ויצו אותם לאמר: כה תאמרו לאדני לעשו - כה אמר עבדך יעקב: עם לבן גרתי ואחר עד עתה". צריכים להבין למה יעקב כל כך מתבטל לפני עשו, "לאדוני לעשו", קורא אותו אדון. באמת, במקום של סכנת נפשות האדם צריך להתנהג כך, לאדם שמסכן אותו האדם צריך לתת הרגשה טובה, הרגשה שהוא מכבד אותו וכו', בכדי שלא יסכן אותו. וכך גם מבחינה פנימית, האדם צריך לתת לגוף שלו את ההרגשה שהוא חשוב, שמתחשבים איתו, עם צרכיו וכו', בכדי שלא יפריע בעבודת ה'.

"כה אמר עבדך יעקב: עם לבן גרתי ואחר עד עתה". עד עכשיו גרתי עם לבן, ולכן התאחרתי לבוא עד עכשיו. האר"י הקדוש מפרש שלבן מרמז על הלובן העליון שהוא אור האלוקות. אם כן לפי מה שהאר"י הקדוש מפרש, אז בעצם יעקב אומר לעשו: דע לך, עם לבן גרתי, הייתי מתגורר במחיצתו של האור האלוהי, היה לי שיח ושיג והשגה באור האלוהי. ולכן, ואחר עד עתה, לכן באמת התאחרתי עד עכשיו, ולא התפניתי ליצור איתך מגע, כי הייתי דבוק ברומו של עולם. "ויהי לי שור וחמור וצאן ועבד ושפחה", באמת על ידי הדביקות שלי באור האלוקות זכיתי לנכסים גדולים. הנכסים האלה הוא מכנה אותם בשם - שור וחמור, צאן ועבד ושפחה. מה הם הנכסים הללו? בד"כ כל הבחינות הללו מרמזות על הרצונות היותר נמוכים שבאדם, רצונות הקבלה שבאדם. נמצא לפי זה יעקב אבינו אומר לעשו "דע לך שהייתי במחיצת האור העליון וע"י זה התפתחו הרצונות דקבלה שלי באופן מאוד מאוד גדול, הרבה יותר מאשר אצל אדם רגיל". כי הרצונות דקבלה אצל אדם רגיל, מה הוא כבר יכול לרצות, קצת פלאפל, קצת כבוד, אלו תענוגים קטנים. אבל התענוגים אשר מתגלים באדם מאור האלוקות, מהאור של מלך מלכי המלכים, אלו תענוגים עצומים, ממילא הרצונות דקבלה שלו מתפתחים בצורה עצומה. זה שיעקב אומר לעשו: "התפתחו אצלי כל הבחינות הללו של שור וחמור, צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך. אז חשבתי מכיוון שהתפתחו אצלי הרצונות דקבלה הללו ואתה גם כן בחינתך היא הרי בחינה שרוצה לקבל, אז אני באמת אשלח לך קצת מהבחינות הללו". אז שוב מה הן הבחינות הללו, זהו אור אלוקות שמאיר ברצונות דקבלה שבאדם, ממילא את זה יעקב רוצה להפריש לעשו, שהוא עצמות הרצון לקבל. עצמות היצר הרע, הס"א וכו'. וע"י זה הוא חושב שעשו יתרצה וישחרר אותו ולא יפגע בו.

והנה יעקב מבצע תוכניתו ושולח את כל הבחינות הללו לעשו, וסופו של העניין שעשו באמת מתרצה והם נפרדים, כל אחד הולך לתחום שלו, ובאמת תוכניתו של יעקב הצליחה. בנקודה הזאת, כפי שהקדמתי לעיל שגם אנו לפעמים צריכים להתנהג כך, על פי מאמר חז"ל "שמע - בכל לשון שאתה שומע". יעזור ה' שנזכה לקיים הדברים הללו ולעובדו בלבב שלם.

מאמר תרי"א (כסלו תשע"ו)

מחשבה פנימית (יואל אופנהיימר)

ממה אני מפחד?

"וַיֵּרָא יַעֲקֹב מֵאֵד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הָצֹאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי מַחֲנוֹת". (בראשית לב ח)

פשט הפסוק:

יעקב חושש מהמפגש עם אחיו עשיו ומתכוון לעימות אפשרי.

האגדה על הפסוקים: (תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד א)

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל אני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו! - שמא יגרום החטא [שאני יודע עם חטאי ימנעו ממני לקבל שכר]; כדרכי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתוב: "וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְךָ תִּלְךָ" (בראשית כח), וכתוב [בפסוק שלנו]: "וַיֵּרָא יַעֲקֹב מֵאֵד"! אמר: שמא יגרום החטא, כדתיא: "עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּי" (שמות טו); עד יעבר עמך ה' - זו ביאה [חזרה לארץ ישראל מגלות] ראשונה, עד יעבר עם זו קניית - זו ביאה שנייה; מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא [ולא זכו לנס].

נקודות למחשבה:

בחזרתו לארץ ישראל מבית לבן, על יעקב להתמודד שוב עם הסכסוך הישן הפתוח בינו ובן אחיו עשיו. לאחר שנודע לו שעשיו בא לקראתו עם ארבע מאות איש, נאחז יעקב בפחד גדול. ומסביר רש"י על הפסוק שלנו: "וַיֵּרָא" שמא יהרג, 'וַיֵּצֵר לוֹ' אם יהרג הוא את אחרים. סלידתו של יעקב ממלחמה נובעת ראשית כל מאהבתו לחיים. אך היא גם מבוססת על האינסטינקט הקדמון, הטמון גם אצל בעלי החיים, להימנע מכל סכנת פגיעה או מוות. אך אצל האדם, הפחד ממוות נובע גם מתנועה רגשית עזה המתבססת באופן פרדוקסאלי על איך שהאדם תופס את החיים דווקא.

עבור אדם שאינו מאמין במציאות של בורא לעולם, היקום הוא תופעה מקרית ללא משמעות רוחנית, והחיים הם רק התארגנות מורכבת של חומרים כימיים ואנרגיה, וגוף האדם הוא הביטוי המשוכלל ביותר של תופעה זו. המוות שלנו מסמנת את סוף הפעולה של מערכת ביולוגית אחת בת רבות אחרות. ברובד התודעתי אין לאחר החיים כלום, ולכן המוות מפחיד, כי הוא מסמן את כיליון כל פעולה, מחשבה, תענוג ורגש. המוות הוא חור שחור שבו נמחק כל קיום, הוא אובדן הסופי של האני.

בהשקפה האמונית קיימים בתוך האדם שני מרכיבים נפרדים: הגוף הגשמי הנפסד, והנשמה האלוהית הנצחית. חיבור שני הפכים אלה הוא סוד החיים, פירודם הוא סוד המיתה. החיים הם רק תחנת מעבר של הנשמה הבאה מהעולמות העליונים וחזרת אליהם. לכן אמרו: "העולם הזה דומה לפרחדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרחדור כדי שתכנס לטרקלין" (אבות ד). עבור המאמין המוות עשוי להפחיד משני היבטים. ברובד הראשון, מצפה לנשמה לאחר המוות בדיקה של זכויות מול חובות. אך אין אדם יודע אם הוא צדיק או רשע. זו השאלה של יעקב על פי אגדתנו: שמא בגלל חטא כל שהוא, אני נמנה עם הצדיקים הזוכים לשכר המובטח? הרובד השני כבר מעבר לחשבון של שכר ועונש. על פי התפישה שהנשמה נשלחה בעולם הזה לבצע משימה מוגדרת, מנקרת בלב המאמין שאלה עוד יותר נוקבת: האם ביצעתי את שליחותי בעולם? ונזכיר בהקשר זה סיפור חסידי מפורסם. אמר רבי אלימלך מליזנסק (פולין, המאה ה-18) לאחיו רבי זושא: "אני מפחד שכשאגיע לעולם האמת ישאלו אותי: למה לא היית במדרגה של משה רבנו?". ענה לו רבי זושא: "אני מפחד שישאלו אותי למה לא היית במדרגה של זושא?"

פנימי בינה (יפעת אדלר)

"ויירא יעקב מאוד ויצר לו." (בראשית לב ז)

יעקב שולח מלאכים לעשיו והם חוזרים ומתריעים בפניו שעשיו נמצא בדרכו אליו עם תגבורת של ארבע מאות איש. ומהי תגובתו של יעקב למידע הזה? "ויירא יעקב מאד, ויצר לו, ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות... ויאמר, יעקב, א-להי אבי אברהם, וא-להי אבי יצחק: ה' האמר אלי, שוב לארץך ולמולדתך ואיטיבה עמך. קטנתי מכל החסדים, ומכל האמת, אשר עשית את עבדך... הצילני נא מיד אחי, מיד עשיו: כי-ירא אנכי אתו..." מקשים המפרשים: מדוע יעקב צריך להתפלל "הצילני נא מיד אחי מיד עשיו"? הרי במראה הסולם ה' הבטיח לו: "והנה אנוכי עמך, ושמרתיך בכל אשר תלך, ואהיה עמך".

מסביר הזוהר: "וכל כך למה אמרו ליה? בגין הקב"ה אתרעי תדיר בצלותהון דצדיקיא ומתעטר בצלותהון..." ובפירוש הסולם: "ולמה אמרו לו כל זאת? משום שהקב"ה רוצה תמיד בתפילת הצדיקים ומתעטר בתפילתם. ועוד נאמר שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים (יבמות סד)..."

הקב"ה ברא את העולם כדי להיטיב לנבראים, ואמרו חז"ל: "יותר ממה שהעגל רוצה לינק, הפרה רוצה להיניק" (פסחים קיב). אז למה אנחנו לא פשוט מקבלים את השפע? למה אנחנו זקוקים לתפילות? כדי שנוכל לקבל את השפע של הבורא אנחנו צריכים להכין כלים. יש כלל: אין אור בלי כלי. ומהם הכלים האלה? כלי הוא הרצון לקבל את אותו השפע. אין כפייה ברוחניות, וכאשר אנחנו מקבלים דבר שאין לנו רצון וחשק אליו – אין לנו כל תענוג מהקבלה שלו. עיקר הרגשת התענוג תלויה במידת החשק והרצון שיש לנו לדבר. ככל שאנחנו יותר כמחים וחושקים בדבר – כך תגבר הרגשת התענוג שלנו בקבלתו. ולכן כדי שנוכל לקבל את השפע של הקב"ה אנחנו צריכים לבנות כלים – רצונות מתוקנים לקבל את אותו השפע. **"והרצון של האדם מתקם דווקא על ידי התפילה, כי על ידי זה שהאדם מרגיש חסרון, הוא מתחיל להתפלל, ועל ידי התפילה שלו מתגדלת ומתרבה, עד שבא לשיעור שיהא ראוי לקבל את ההשפעה העליונה, ומשום זה הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, שרק על ידי זה הם יכולים לקבל שפעו יתברך.**

וידוע שבשפעו אנחנו מבחינים תמיד בב' בחינות: אור מקיף ואור פנימי. אור מקיף פירושו – מה שהאדם עתיד לקבל, ועתה אינו ראוי עדיין לקבל את ההשפעה. אור פנימי פירושו – מה שהאדם מקבל בהווה, ז"א, השפע בא לו בפנימיותו.

ולפי זה שאמרנו לעיל, שעל כל דבר שמקבלים צריכים להקדים תפילה, בכדי שיהיה כלי לקבל את ההשפעה, יוצא שאפילו לאחר שהקב"ה הבטיח ליעקב במראה הסולם – זה נקרא אור מקיף. אבל בזמן שפגש את עשיו, שאז הוצרך לישועה בהווה, היה צריך להתפלל ולגלות את הרצון שלו, שנבחן לבחינת כלי על הישועה, מכיוון שבלי כלי אי אפשר לקבל אור פנימי. כלומר, ההבטחה נקראת אור מקיף. וכשרוצים להוציא את ההבטחה לפועל אנו זקוקים לתפילה וזה נקרא אור פנימי. אור מקיף הוא אתערותא דלעילא [התעוררות מלמעלה] ואור פנימי הוא אתערותא דלתתא [התעוררות מלמטה]". (ברכת שלום, מאמר קד).

אור מקיף מאיר גם בכלים שעדיין לא מוכנים לקבל את האור. בכל פעם שאנחנו מתקנים כלי מסוים, רצון מסוים, האור המקיף שלו הופך לאור פנימי. כשהאור המקיף מאיר לנו אנו מרגישים בפוטנציאל הלא ממומש שלנו, אנו מרגישים שיש לנו לאן לשאוף. ואז אנחנו מתעוררים לעבודה ולתפילה ולזכך את עצמנו כדי שנוכל לקבל את השפע המממין שנהיה מוכנים לקבלו.